Papers of the Institute for Bulgarian Language, 39, 191 – 223
Print ISSN 0323-9934, Online ISSN 2603-3402

DOI: 10.47810/PIBL.XXXIX.26.05

ФРАЗЕОЛОГИЯ И ПРЕВОД (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ БЪЛГАРСКИ ПРЕВОДИ НА ПРОЗАТА НА ОЛГА ТОКАРЧУК)

Диана Благоева[а], Йоанна Сатола-Сташковяк[б]
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките[а], България
Академия по хуманитарни науки и икономика в Лодз[б], Полша

PHRASEOLOGY AND TRANSLATION (BASED ON MATERIAL FROM BULGARIAN TRANSLATIONS OF OLGA TOKARCZUK'S PROSE)*

Diana Blagoeva[a], Joanna Satoła-Staśkowiak[b]
Institute for Bulgarian Language "Prof. Lyubomir Andreychin",
Bulgarian Academy of Sciences[a], Bulgaria
University of Humanities and Economics in Lodz[b], Poland

Резюме: Разглеждат се проблеми на превода на фразеология в художествен текст въз основа на емпиричен материал от 11 книги на полската писателка Олга Токарчук и техните български преводи. Анализират се приложените преводачески стратегии и техники. Установява се, че най-широко прилагани са техниките на фразеологичен превод с пълен еквивалент или аналог, а най-слабо застъпен е контекстуалният (фразеологичен или нефразеологичен) превод. Затруднения създават междуезиковата безеквивалентност при част от фразеологизмите, както и някои авторски трансформации на фразеологични единици.

Ключови думи: фразеология; превод; полски език; български език; Олга Токарчук

Abstract: This paper examines some problems of phraseological translation in literary texts based on empirical material from 11 books by Polish writer Olga Tokarczuk and their Bulgarian

* Copyright of each paper stays with the respective authors. The works in the Papers of the Institute for Bulgarian Language are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0).

translations. The translation strategies and techniques used are analyzed. It is found that the most widely used techniques are those of phraseological translation with a full equivalent or analogue, while the least used is contextual (phraseological or non-phraseological) translation. Difficulties arise from the interlingual non-equivalence of some of the phraseological units, as well as from some occasional transformations of phraseological units.

Keywords: phraseology; translation; Polish language; Bulgarian language; Olga Tokarczuk

Преводът не е само превод от език на език и от култура на култура, а прилича и на градинарство – отделяш от основното растение резница и я присаждаш на друго растение, където тя пуска нови филизи, развива се и става пълноправен клон.

Олга Токарчук

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Както често се изтъква в литературата от областта на транслатологията, преводът на фразеология е една от най-трудните задачи, с която се сблъскват в практиката си преводачите на художествена литература (Florin, Vlahov 1980: 179; Baker 1992: 63; Pociask 2006; Jezierska 2014 и др.). Причините за това се коренят в сложната природа на фразеологизмите като устойчиви възпроизводими в речта съчетания с комплексно (напълно или частично преосмислено) значение, образен характер и емоционално-експресивна обагреност. Като „огледало“ на националното самосъзнание, народопсихология и култура (Telija 1996: 6) фразеологията кодира по специфичен начин особеностите на характерните за конкретната езикова общност манталитет, традиционни стереотипи и ценностни нагласи. Във връзка с това изразяваните от фразеологичните единици асоциации и конотации в много случаи нямат пряко съответствие в други езици и това може да доведе до лингвокултурни бариери при превода.

В миналото невъзможността за (буквален) превод на друг език нерядко е посочвана като диференциален признак на фразеологизмите (привърженици на подобна теза в руското езикознание са например Л. А. Булаховски, А. А. Реформатски, в полското – Ст. Скорупка и др.). Това схващане отдавна е преодоляно. „Наистина фразеологията е много трудна за превод поради особеното изграждане на семантиката, метафоричността и номинационната функция от втори ранг, но така определената непреводимост не може да се приеме като „характерен признак“, като вътрешноприсъща характеристика на фразеологичната единица. Трудности при превода създават не само фразеологизмите, но и отделни думи в необичайна употреба в контекст, който не подава помощна информация, думи

етнографизми и др.“, отбелязва Ст. Калдиева-Захариева (Kaldieva-Zaharieva 2013: 64).

Проблемите при превода на фразеология са обусловени от лингвистични, културни, прагматични и когнитивни фактори и може да бъдат свързани по-конкретно с трудности при идентифицирането на фразеологичните единици в текста (например ако фразеологизмът съвпада по форма със съществуващо свободно словосъчетание), при интерпретацията на значението или при „разчитането“ на културните конотации на фразеологичните единици; може да произтичат от наличието на системни междуезикови лакуни (липса на еквивалент или аналог на фразеологична единица от езика източник в системата на езика цел), на семантични различия при структурно сходни фразеологични единици в двата езика (междуезикова омонимия, „лъжливи приятели на преводача“) или на прагматични несъответствия (разминавания в регистровите или стиловите характеристики или емоционалните конотации на фразеологизмите); може да са породени от възможни оказионални трансформации на фразеологичните единици в изходния текст и др. (Florin, Vlahov 1980; Baker 1992: 63; Radenkova 2023; Terzieva 2024; Pociask 2006; Jezierska 2014; Sułkowska 2020; Sułkowska 2021 и др.).

При превода на фразеология се прилагат различни стратегии и техники. М. Ю. Михеев и Д. Доброволски обръщат внимание на две принципно различни преводачески стратегии, към които се прибягва при превод на „трудни места“, включително на фразеология. Едната от тях е насочена към адекватно предаване на смисъла, а другата е ориентирана към пресъздаване на формалните особености на оригиналния текст (Miheev, Dobrovol‘skij 2006: 395). Придържайки се към първата стратегия, преводачът се стреми да запази смисловото съдържание на превеждания текст, като при това е възможно в превода да не бъдат отразени някои специфики на формата, които биха затруднили неговото възприемане. При втората стратегия основната цел е да се постигне „максимална точност при предаването на нетривиални особености в строежа на текста, на негови характерни елементи и пр.“[1] (Miheev, Dobrovol‘skij 2006: 395), при което е възможно смисловата точност да бъде пренебрегната в една или друга степен. С оглед на постигането на художествена въздейственост на преводния текст най-добри резултати би дало комбинирането на двете стратегии, което би позволило в превода да бъдат запазени както смисловото съдържание, така и образността, експресията и емоционалният заряд на оригинала.

В по-широк контекст противопоставянето между стремежа към предаване на смисъла и формата на превеждания оригинал кореспондира с предложената от Лорънс Венути опозиция между „одомашняващата“ (domesticating) и

[1] Тук и по-нататък преводът на цитатите е на авторите.

„отчуждаващата“ (foreignizing) преводаческа стратегия (Venuti 1995). Първата поставя акцент върху естествеността на превода и неговата достъпност за възприемане и предполага адаптиране на чуждото към нормите на целевия език и култура, докато при втората стремежът е бъдат запазени белезите на изходната култура, като се подчертае чуждостта на оригинала. При превода на етнокултурно маркирани единици като идиомите това противопоставяне придобива особена острота. Изборът между двете крайности в опозицията рядко е абсолютен и в преводаческата практика обикновено се прилагат компромисни решения. Конкретните преводачески решения са обусловени от определени норми – исторически и социокултурно определени очаквания за това кой тип превод е приемлив в дадена ситуация (Toury 1995: 56 – 57). Именно от тези норми зависи и доколко преводачите са склонни да „фразеологизират“ превода на нефразеологични елементи от оригинала или, напротив – да „деидиоматизират“ превежданата фразеология.

В зависимост от приетата стратегия може да се приложи фразеологичен или нефразеологичен превод на фразеологичните единици. При фразеологичния превод се използват следните техники: превод с пълен еквивалент[2]; превод с частичен еквивалент; превод с аналог (сходно по семантика, но различно по образност и структура съответствие); а при нефразеологичния превод фразеологичната единица се превежда с помощта на еднословно семантично съответствие (лексема), чрез парафраза или експликация (описателен превод), чрез калка или буквален превод; чрез пропускане (нулев превод) (Florin, Vlahov 1980; Komissarov 1990; Baker 1992; Sułkowska 2021; Radenkova 2023). В някои случаи (в рамките както на фразеологичния, така и на нефразеологичния превод) намира приложение и контекстуален (ситуативен) превод, който се свежда например до оказионално заместване с фразеологична или нефразеологична единица, различаваща се по значение от превеждания фразеологизъм, или пък до създаване от преводача на фразеологична иновация (фразеологичен оказионализъм) (Florin, Vlahov 1980: 188, 196). Като най-подходящ обикновено се определя фразеологичният превод. Такава теза застъпват Сидер Флорин и Сергей Влахов, които, отбелязвайки, че по правило фразеологизъм се превежда с фразеологизъм, подчертават: „Ние не абсолютизираме това правило; просто

[2] Въпросът за междуезиковата еквивалентност/безеквивалентност е разискван многократно в научната литература, поради което няма да се спираме по-подробно на него. В изследването изхождаме от постановките на Д. Доброволски за съществуването на 4 типа междуезикови съответствия при фразеологията: пълни междуезикови еквиваленти, частични междуезикови еквиваленти, междуезикови аналози, безеквивалентна фразеология (Dobrovol‘skij 2011).

смятаме, че към такъв превод, като към идеал, преводачът трябва да се стреми на първо място и да търси други пътища само след като се е убедил в нецелесъобразността на фразеологичния превод в дадения текст“ (Florin, Vlahov 1980: 183). Според други автори фразеологизмите като преводни единици не налагат специални ограничения и могат да бъдат превеждани с всякакви възможни средства. Дмитрий Доброволски и Елизабет Пиираинен например определят изискването за превеждане на фразеологизъм с фразеологизъм като „нереалистичен идеал“ и посочват, че е важно да се постигне адекватност на преводния текст като цяло независимо от това какъв тип преводни съответствия са избрани (Dobrovol‘skij, Piirainen 2022: 87).

Представяното изследване има за цел да се проучат преводаческите стратегии и техники при превода на фразеология в съвременни преводи на полска проза на български език.[3] За емпирична база на наблюденията са избрани 11 произведения на полската писателка Олга Токарчук и техните български преводи, дело на петима преводачи от полски език – както отдавна утвърдени (като Силвия Борисова – с над 40 преведени книги), така и представители на по-младото поколение полонисти (като Крум Крумов).

О. Токарчук, носител на Нобелова награда за литература (2018) и лауреат на редица други национални и международни литературни отличия, се утвърждава като един от най-превежданите съвременни полски прозаици. Нейни творби са преведени на 48 езика[4], а през последните години теоретици и практици на превода водят широка международна дискусия върху разнообразни проблеми, свързани с превеждането на произведенията ѝ на различни езици (Szymanska 2025; Szymanska, Trzeciak Huss 2026).

До този момент в превод на български са публикувани 14 книги на О. Токарчук (някои от които с по няколко издания), а интересът към творчеството на писателката сред българската аудитория е значителен. Въпреки признанието на читателите и нарастващия интерес на специалистите (за рецепцията на творчеството на писателката в България вж. подробно Grigorova 2020; Gołek-Sepetliewa 2020) лингвистичните аспекти на превода на нейните произведения на български език досега не са били предмет на специално по-обстойно изследване. Това мотивира нашия интерес към темата.

---

[3] До този момент проблемите за превода на фразеология в художествен текст твърде рядко са разглеждани върху полски и български езиков материал. Принос в това отношение има Д. Денчева, чиято дисертация е посветена на фразеологизмите в българската поезия с оглед на превода им на полски език (Dencheva 2009).

[4] Вж. https://archiwum.fundacjaolgitokarczuk.org/wydania-tlumaczenia? author=&title=&langs=.

2. ТЕОРЕТИЧНА РАМКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО – КРАТКИ БЕЛЕЖКИ

Между полската и българската езиковедска традиция се отбелязват съществени различия по отношение на вижданията за същността и типологията на фразеологичните единици и за обхвата на фразеологията.[5] Концептуалните разминавания и свързаните с тях терминологични различия до голяма степен затрудняват съпоставителните изследвания. Във връзка с това са необходими някои предварителни уточнения.

Станислав Скорупка, един от основоположниците на фразеологичната наука в Полша, посочва три характерни признака на фразеологичните единици: устойчивост, цялостност на значението, невъзможност за буквален превод на други езици. Авторът предлага семантично-синтактична класификация на словосъчетанията и разграничава свободни (luźne), свързани (łączliwe) и устойчиви (stałe) съчетания (Skorupka 1967: 5), като само последните два типа са конвенционализирани и влизат в състава на фразеологията. Устойчивите съчетания са лексикализирани поликомпонентни структури, при които (част от) компонентите са употребени в преносен смисъл, а общото значение не се извежда от прякото значение на компонентите. Свързаните съчетания са с висока степен на устойчивост, но не са напълно лексикализирани; компонентите им са със запазена семантична прозрачност, но съчетаемостта им е ограничена. По формален признак фразеологичните единици се делят на изрази (wyrażenia), обороти (zwroty) и фрази (frazy) (Skorupka 1969: 219 – 221). Въпреки че е критикувана неведнъж за определени неясноти и слабости, концепцията на Скорупка десетилетия наред остава фундаментален ориентир в полската фразеология и е отправна точка за всички следващи предлагани типологии (Sułkowska 2024). Анджей Мария Левицки определя фразеологичните единици като „обществено утвърдени съчетания от думи, които показват нерегулярност в някакво отношение“ (Lewicki, Pajdzińska 2001: 315). За разлика от Скорупка той не приема образността за задължителен признак на тези единици и предлага синтактична класификация, като отнася към фразеологията не само идиоми, но и съставни названия с номинативен характер, както и т. нар. „фразеологични показатели“ (wskaźniki frazeologiczne), изпълняващи граматични функции (на предлози, съ-

[5] Подобно теоретично разногласие продължава да занимава изследователите далеч не само в славистиката. В западноевропейското езикознание дефиниционни критерии като устойчивост, възпроизводимост, идиоматичност, образност и др. биват прилагани в различни комбинации, при което също се очертават широко и тясно разбиране за предмета на фразеологията и за границите на фразеологичния състав (вж. например Fleischer 1997: 29 – 35; Burger 2010: 11 – 17 и др.).

юзи или частици) (Lewicki, Pajdzińska 2001: 318). Войчех Хлебда разширява още повече границите на фразеологията, развивайки концепцията за „фразеологията на говорещия“ – фразематиката (frazeologia nadawcy), и приемайки за основен критерий възпроизводимостта (способността на полилексикалните структури да бъдат възпроизвеждани в готов вид в речта) (Chlebda 2003: 14). Предложената от автора класификация на фраземите е прагматично ориентирана и включва максимално широк кръг от различни по тип, структура и функционално-семантични особености възпроизводими конструкти: идиоми, паремии, крилати изрази, съставни названия, глаголно-именни фрази, речеви формули, метаезикови оператори и др. (Chlebda 2003: 18 – 21). В най-ново време Моника Сулковска предлага тричленна типология на фразеологичните единици, която също включва разнородни структури: фразеологични синтагми (колокации и локуции), функционални фразеологични секвенции, фразеологични изказвания (Sułkowska 2024).

Както става ясно от направения кратък преглед, в полското езикознание ярко се очертава тенденцията за преход от първоначалното по-тясно виждане за фразеологията към съвременно широко схващане, при което водещ критерий е не идиоматичността, а възпроизводимостта на единиците. За разлика от това в българското езикознание (въпреки някои концептуални и класификационни различия между отделните автори) продължава да доминира доста по-традиционно виждане, в рамките на което за характерни признаци на фразеологизмите се приемат следните: устойчивост (структурата е закрепена в езиковата употреба); разделна оформеност (съставена е от отделни лексикални единици); семантична цялост (функционира като единно смислово цяло); метафоричен образ (в основата стои образна мотивация); емоционално-експресивна оцветеност (носи оценъчен и емоционален заряд); вторична номинационна функция (назовава явления, за които вече съществуват първични наименования, като добавя характеризиране и оценка) (Spasova-Mihaylova, Cholakova, Nicheva 1974; Kyuvlieva-Mishaykova 1986: 15; Vatov 2002: 7; Kaldieva-Zaharieva 2005: 34; Kaldieva-Zaharieva 2013: 16, 32). Както отбелязва Стефана Калдиева-Захариева, схващана по този начин, „фразем(ат)иката, или фразеологията, включва в своя обем само част от устойчивите словосъчетания, изрази“ (Kaldieva-Zaharieva 2013: 16). Споделяме мнението на Ваня Зидарова, че „този подход е приемлив, защото позволява да се концентрира вниманието върху сравнително обозрим кръг езикови единици, обединени от общи свойства“ (Zidarova 2024: 166), и за целите на настоящото изследване ще се придържаме към представеното по-тясно виждане за същността на фразеологията.

Различия се отбелязват и в лексикографската практика в двете страни. Така например в многотомния *Речник на българския език* (https://ibl.bas.bg/rbe/) устойчивите сравнения се трактуват като фразеологични единици и се представят във фразеологичния блок на речниковата статия, докато авторите на *Wielki*

słownik języka polskiego (https://wsjp.pl) ги привеждат като илюстративен материал към определени значения на съставящите ги лексикални елементи, което показва, че ги отнасят по-скоро към кръга на колокациите, а не към фразеологията в тесен смисъл на думата. Има разминавания и при разграничаването между фразеологизми и конвенционални метафори. В цитирания полски речник съчетания като *oczy błyszczą/zabłysły/zapłonęły/jarzą się/zajarzyły się, oczy czyjeś przeszywają/przeszyły kogoś, ktoś wpija/wpił oczy w kogoś/coś, ktoś spotkał czyjeś oczy* и др. например се причисляват към фразеологията, докато в българската лексикографска практика съответстващите им съчетания (*очите блестят/заблестяха/запламтяха/искрят/заискриха, нечии очи пронизват/пронизаха някого, впивам/впия очи в някого/нещо, срещам/срещна очите на някого* и др.) се разглеждат като конвенционални метафори и се подвеждат под съответно преносно значение на участващите в състава им глаголи. При подобни разминавания определяме статута на превежданото съчетание, като се ръководим от информацията във *Wielki słownik języka polskiego* (https://wsjp.pl).

3. ЕКСЦЕРПЦИЯ И ОБРАБОТКА НА ЕМПИРИЧНИЯ МАТЕРИАЛ

При събирането на фразеологичния материал са приложени корпусни методи. За целите на изследването е съставен паралелен електронен корпус с текстовете на 11 книги на Олга Токарчук и техните български преводи (библиографски сведения за изданията и информация за приетите съкращения вж. в Източници). Извършено е подравняване на корпуса на равнище изречение с помощта на инструмента LF Aligner (http://phraseotext.univ-grenoble-alpes.fr/webAlignToolkit/) (вж. фигура 1).

В съдържанието на корпуса е проведено търсене по ключови думи, свързани с вербализацията на определени концепти със значителен „фраземогенен потенциал“ (Alefirenko 2005: 194) и показващи висока склонност за включване в състава на устойчиви съчетания. Списъкът с ключови думи е съставен въз основа на информацията в актуални тълковни и фразеологични речници на полския език, както и на съществуващи езиковедски изследвания. В него присъстват названия на части на човешкото тяло, на телесни субстанции и др. (фразеологизмите с такива компоненти в български и полски са изследвани от Елжбета Михов, вж. Michow 2013; Michow 2014), зооними и названия на части от тялото на животни и птици (вж. Rodziewicz 2007), фитоними и названия на части от растения (вж. Nowakowska 2005), номинации, свързани с религията (вж. Bonova 2009), както и други лексеми, за които е установено широко участие в състава на фразеологични съчетания.

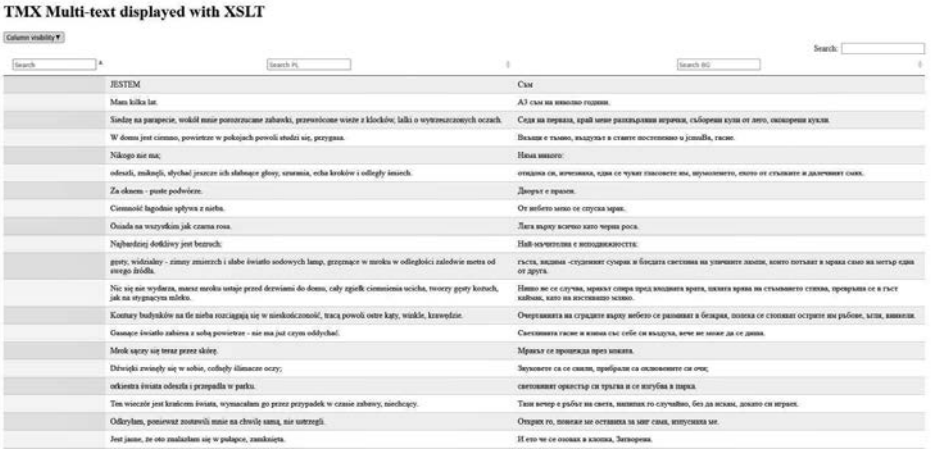

Фигура 1. Подравняване на съставения полско-български паралелен корпус

В резултат на търсенето по ключови думи са идентифицирани над 330 фразеологични единици с общо над 890 срещания в изследваните полски текстове. Без да изчерпва фразеологичното богатство в творчеството на Олга Токарчук, събраният материал е достатъчно представителна основа за провеждане на наблюдения върху прилаганите от отделните преводачи стратегии и техники за превод на фразеология.

Изследваният материал включва по-конкретно: около 250 фразеологични съчетания (*chodzić własnymi drogami, pękać w szwach, robić komuś wodę z mózgu, zrównywać coś z ziemią, przewrócić coś do góry nogami, rzucić światło na coś, rzucać się w oczy, puszczać farbę, na pierwszy rzut oka, z lotu ptaka, pod nosem, wisienka na torcie* и др.); над 70 устойчиви сравнения (*chudy/suchy jak patyk/wiór/trzcina/gałąź, ostry jak nóż/sztylet/brzytwa, biały jak śnieg/ściana/papier, pracować/tyrać jak wół, czarny jak smoła/heban* и др.); както и някои фраземи (*orli wzrok, słomiany zapał*).

4. ТЕХНИКИ ПРИ ПРЕВОДА НА ФРАЗЕОЛОГИЯ В АНАЛИЗИРАНИТЕ ТЕКСТОВЕ

4.1. Фразеологичен превод

4.1.1. Най-често срещаната преводаческа техника в изследваните текстове, наблюдавана в 25% от случаите, е преводът на фразеологизъм с пълен еквивалент. Като пълни еквиваленти се разглеждат фразеологични единици от двата езика, които са равностойни по семантика, стилистични особености и конотация, имат

еднаква сфера на употреба и сходен лексикален и граматичен състав.[6] Съществуването на такива съответствия не е изненадващо, като се имат предвид генетичната и културната близост между полския и българския народ, както и наличието на общи източници за попълване на фразеологичния състав на двата езика.

Превод с пълен еквивалент се прилага обикновено когато става дума за фразеологични единици с общ произход и интернационален характер, като например някои библеизми или фразеологизми, свързани с античната митология или със световната история, литература и култура:

*– No, jak się żyje w **wieży z kości słoniowej**, ponad głowami maluczkich, z nosem w gwiazdach?* (PSPKU)	*– Е, как се живее в **кула от слонова кост**, над главите на плебеите, с нос в звездите?* (КПКМ)
Pachnie [muchomor wiosenny] *słodko: obserwuje pieczarkowe stada z daleka. **Wilk w owczej skórze**.* (DDDN)	*Мирише* [бялата мухоморка] *сладникаво: наблюдава стадата печурки отдалече. **Вълк в овча кожа**.* (ДДДН)
*Nikt się nie kłócił, nie protestował; władza i jego papieros byli jak **palec boży** – stanowili porządek i jakikolwiek miałby być ten porządek, z pewnością będzie lepszy od nieporządku.* (DDDN)	*Никой не се карал, не протестирал, Властта и неговата цигара били като **пръст Божи** – създавали ред и какъвто и да бил той, със сигурност щял да е по-добър от безредието.* (ДДДН)
*I żeby **zamknąć usta** tym, którzy nie słyszawszy nic o niej, mówią że nie istniała.* (DDDN)	*И **да затворя устата** на онези, които, като не са чували нищо за нея, говорят, че не е съществувала.* (ДДДН)
*...zawsze był bardzo religijny i zapewne wierzył literalnie w to, że zmartwychwstaniemy ciałem, powstaniemy z grobów w naszej fizycznej postaci, w **wieku chrystusowym**.* (B)	*...беше силно религиозен и явно вярваше буквално в това, че ще възкръснем физически, от плът и кръв, и ще излезем от гробовете на **Христова възраст**.* (Б)
*Jak to będzie, gdy dotrą do słonecznych, bezpiecznych brzegów **obiecanej zie.*** (GWB)	*Как ще бъде, като стигнат до слънчевите сигурни брегове на **обетованата земя**.* (ММБ)
*Po latach pracy tutaj nauczył się myśleć, że każdy człowiek, każdy ludzki organizm posiada punkt najmniejszej odporności, najsłabszy, to właśnie ta słynna **pięta Achillesowa**.* (E)	*След годините работа тук се научил да мисли, че всеки човек, всеки човешки организъм е снабден с точка на най-малка устойчивост, най-слаба, онази точно **ахилесова пета.*** (E)

[6] Трябва да се отбележи, че за пълна междуезикова еквивалентност може да се говори само условно (Dobrovol'skij 2011) поради наличието на редица типологични, граматични, фонологични, словоредни и други междуезикови различия, включително

Тази техника се прилага обикновено и при фразеологизми с еднаква образна основа, които са резултат от независим паралелен развой в двата езика (в рамките на общия славянски или европейски културен контекст) или пък (в по-редки случаи) са калки от един и същ източник:

*Sala w moim teatrze **pęka w szwach**, gdy tańczę*. (GWB)

*Залата в моя театър **се пука по шевовете**, когато танцувам*. (ММБ)

*Genowefie **ściskało się serce**, kiedy na nią patrzyła*. (PICz)

*На Геновева ѝ **се свиваше сърцето**, като я гледаше*. (ПДВ 2008)

*Jeżeli wyjdzie stamtąd żywa, bez względu na cenę, będzie to znaczyło, że wygrała, że złamała srogie prawo ojców. **Poszła drogą** ludzi, stała się jak oni, **przetarła** im **drogę**.* (AIGŚ)

*Ако излезе оттам жива, независимо от цената, това ще означава, че е победила, че е надвила строгите закони на бащите. Че е **тръгнала по пътя** на хората, станала е като тях, **проправила е път** за тях.* (АИГС)

*Na wielkich wejściowych drzwiach znajduje się herb rodziny von Goetzen, na którym **rzuca się w oczy** koń na biegunach.* (DDDN)

*Върху голямата входна порта се намира родовият герб на Фон Гьотзен, на който **се хвърля в очи** люлеещо се дървено конче.* (ДДДН)

*Mieczysław długo nie mógł **oderwać wzroku** od tego zjawiska.* (E)

*Дълго време Мечислав не успя **да откъсне поглед** от това явление.* (Е)

*– Już byś się zamknęła – powiedział **pod nosem**.* (GWB)

*– Що не млъкнеш – измърмори **под нос** той.* (ММБ)

*Niechże się tata nie ośmiesza i nie buduje mi **pod nosem** jakiegoś kurnika.* (PICz)

*Не ставай за смях и не ми строй **под носа** някакъв курник.* (ПДВ 2008; ПДВ 2021)

*Czasem, gdy kapitan Gropius wzdychał, że należy cały ten kraj **zrównać z ziemią** i na tym miejscu zbudować nowy ład, Kurtowi wydawało się, że kapitan ma rację.* (PICz)

*Понякога, когато капитан Гропиус въздишаше, че трябва цялата тази страна **да се изравни със земята** и на нейно място да се построи нов ред, на Курт му се струваше, че капитанът е прав*. (ПДВ 2008; ПДВ 2021)

при близкородствени езици като полския и българския. При фразеологизмите, които се приемат за пълни еквиваленти, на формално равнище трябва да се търси не тъждество, а определена степен на сходство. По въпроса вж. също Szerszunowicz 2013; Szerszunowicz 2016; Sułkowska 2021 и др.

*...dobra, kochany staruszku, teraz ja **wezmę** sprawy **w swoje ręce**.* (PSPKU)	*...добре, мили старче, сега аз ще **взема** работата **в свои ръце**.* (КПКМ)
*Wojnicz w ogóle nie umiał płakać, ojciec szybko **wybił** mu to **z głowy**.* (E)	*Войнич никак не умееше да плаче, баща му бързо **бе избил** този навик **от главата** на сина си.* (E)
*Nabrała powietrza, bo wydawało się jej, że ma wiele do powiedzenia, ale nagle wszystko **wyleciało** jej **z głowy**.* (PICz)	*Тя си пое въздух, защото ѝ се струваше, че има много неща за казване, но изведнъж всичко ѝ **излетя от главата**.* (ПДВ 2008; ПДВ 2021)
***Igrałeś z ogniem.** I doigrałeś się.* (PICz)	***Играл си с огъня**. И се наиграл.* (ПДВ 2021)
*....człczołwoiweki ek jestj est istiosttoąt ą kompletną, niepodzieloną i może **pełnymi garściami zerpać ze** swojej całości.* (CzN)	*човекът е завършено създание, неделимо и може **с пълни шепи да черпи** от целостта си. (ЧР)*
*Nie podoba nam się ten gość! **Trzęsie się jak galareta**.* (AIGŚ)	*Не ни харесва този пич! **Тресе се като желе**. (АИГС)*
*Stali upozowani na **białych jak śnieg** płótnach rozciągniętych na ziemi.* (GWB)	*Стояха върху **бели като сняг** платна, проснати на земята. (ММБ)*

С пълен еквивалент в отделните текстове са преведени също следните фразеологизми: *trzymać w szachu (държа в шах), zerwać z korzeniami (скъсам с корените си), rzucać/rzucić spojrzenie (хвърлям/хвърля поглед), rzucać/rzucić światło na coś (хвърлям/хвърля светлина върху нещо), odwracać/odwrócić wzrok (отвръщам/отвърна поглед), tracić grunt pod nogami (губя почва под краката си), spuszczać/spuścić wzrok (свеждам/сведа поглед), iść swoją drogą (вървя по собствения си път), łamać komuś serce (разбивам сърцето на някого), patrzeć spod oka (гледам изпод око), mieć oko do czegoś (имам око за нещо), cieszyć oko (радвам окото), nie wierzyć (własnym) oczom (не вярвам на очите си), stracić kogoś/coś z oczu (изгубя някого/нещо от очи), nadawać ton (давам тон), tyrać jak wół (бъхтя като вол), żywa dusza (жива душа), żywy trup (жив труп), na pełnych obrotach (на пълни обороти), całym swoim sercem (с цялото си сърце), ze ściśniętym sercem (със свито сърце), gołymi rękami/rękoma (с голи ръце), krok po kroku (стъпка по стъпка), ostry jak nóż/sztylet/brzytwa (остър като нож/кама/бръснач), napięty jak struna (напрегнат като струна), iść jak ślepiec (вървя като слепец), mrzeć jak muchy (мрем като мухи), głuchy jak pień (глух като пън), jak dwie krople wody (като две капки вода), czerwony jak piwonia/róża/mak (червен като божур/роза/мак), suchy jak trzcina (сух като тръстика), jak z żurnala (като от списание), jak oparzony (като попарен), twardy jak deska/kamień (твърд като дъска/камък), zimny jak lód (студен като лед), lekki jak piórko (лек като перце), czysty jak łza (чист като сълза), jak na dłoni (като на длан), jak grom z jasnego nieba (като гръм от ясно небе), po linii najmniejszego oporu* (*по линията на най-малкото съпротивление*) и редица други.

4.1.2. В 15% от случаите е приложен **превод с частичен еквивалент**. Непълна еквивалентност се наблюдава при определени различия в лексикалния състав, граматичната форма, синтактичния строеж или други особености между семантично съответстващи си фразеологични единици от изходния език и от езика на превода при пълно или частично запазване на образната основа:

*...mijają ich przechodnie, ale obojętnie, ktoś tylko **rzuci** w ich stronę **wzrokiem**.* (B)

*...пешеходците ги подминават равнодушно, само някой **ще хвърли око** към тях.* (Б)

***Rzucić** jeszcze **okiem**, jak się do powyższego mają światła.* (PSPKU)

***Да се хвърли едно око** и на позициите на светилата.* (КПКМ)

*...**rzucił okiem** na kartkę z wyliczeniami komisarza.* (GWB)

*...**хвърли поглед** към цифрите върху салфетката на комисаря.* (ММБ)

*Któregoś wieczoru, kiedy już było całkiem ciemno, ubrałam się na czarno – żeby jeszcze mniej **rzucać się w oczy** – i zeszłam na podwórze.* (GWB)

*Една вечер, когато беше вече съвсем тъмно, се облякох в черно – още по-малко **да бия на очи** – и слязох в двора.* (ММБ)

*Kiedy wyciągał łyżeczki do herbaty, na chwilę odsłoniła się przede mną jego szuflada i nie mogłam od niej **oderwać wzroku**.* (PSPKU)

*Докато вземаше лъжичка от чекмеджето, успях за миг да надзърна вътре и просто не можах да **откъсна очи**.* (КПКМ)

*Niechęć do każdej władzy i do podporządkowania się, milczące, leniwe **chodzenie własnymi drogami**.* (PSPKU)

*Неприемане на каквато и да е власт, нежелание за подчинение, мълчаливо, лениво **ходене по свой собствен път**.* (КПКМ)

*Szukał cię helikopter. Cała wyspa **była na nogach**!* (B)

*Търсихме те с хеликоптер. Целият остров **беше на крак**!* (Б)

*Tak mówił, ale Aldo **słuchał** tylko **jednym uchem**.* (OB)

*Така говореше Илон, ала Алдо **слушаше** само **с половин ухо**.* (ЧудР)

*Piszę fikcję, ale nigdy nie jest to coś **wyssanego z palca**.* (CzN)

*Аз пиша фикция, но тя не е нещо, **изсмукано от пръстите**.* (ЧР)

***Nie przyszło mi do głowy**, że ma tam pieniądze.* (DDDN)

***Не ми дойде на ума**, че там може да държи пари.* (ДДДН)

*I jeszcze coś bardzo dziwnego, czego Wojnicz nie mógł uchwycić słowami, choć wydawało mu się, że określenie **ma** już **na końcu języka**.* (E)

*И още нещо много странно, което Войнич не можеше да обземе с думи, макар да му се струваше, че определението **е на върха на езика му**.* (Е)

Тази техника е приложена също при превода на следните фразеологизми: *pociągać za sznurki (дърпам конците), odwracać/odwrócić oczy (извръщам/извърна поглед), stracić kogoś z oczu (изпускам/изпусна някого от очи), znikać/zniknąć komuś z oczu (изчезвам/изчезна от погледа на някого), mieć kogoś na oku (държа някого под око), zapierać dech w piersiach (спирам дъха), dać do zrozumienia (дам да се разбере), bez słowa (без дума да обеля), słowo w słowo (дума по дума), oko w oko (очи в очи), z lotu ptaka (от птичи поглед), koniec końców (в края на краищата), z rąk do rąk (от ръка на ръка), spod oka (изпод вежди), pod nosem (под мустак), kątem oka (с крайчеца на окото си, с крайчеца на взора си), bez mrugnięcia okiem (без да ми мигне окото), w biały dzień (посред бял ден), na kły i pazury (със зъби и нокти), ramię w ramię (рамо до рамо), lwia część (лъвски пай)* и др.

4.1.3. В 20% от случаите е застъпен **превод с фразеологичен аналог**. Като междуезикови аналози се разглеждат фразеологични единици от двата езика, които са сходни по семантика, но се различават значително по образната си основа, по структура и лексикален състав:

*Dyrygują historią, pociągają za sznurki, **robią nam wodę z mózgu**, każą widzieć to, co chcą.* (GWB)

*Дирижират историята, дърпат конците, **перат ни мозъците**, нареждат ни да виждаме каквото искат те*. (ММБ)

*Mam poruszyć cały świat, mam stanąć na głowie i **przewrócić miasto do góry nogami**, mam poprosić o pomoc.* (AIGŚ)

*Трябва да разбутам целия свят, да застана на челна стойка и **да обърна града с хастара навън**, трябва да помоля за помощ.* (АИГС)

*Była to rewolucja, po której cywilizacja Zachodu zaczęła **stawać na nogi**.* (CzN)

*Това е революцията, след която западната цивилизация започва **да си поема въздух**.* (ЧР)

*I stało się, że dobrze wyczuł ducha czasów w dziedzinie damskiego obuwia – jego plastikowe kozaczki o błyszczących cholewkach **szły jak woda**.* (PICz)

*И се случи, че добре улови духа на времената в областта на дамските обувки – неговите пластмасови ботушки с лъскава горна част **вървяха като топъл хляб**.* (ПДВ 2021)

*Może z takich nie kochanych ludzi biorą się wszyscy perfekcjoniści, ponieważ nigdy żaden rezultat ich nie zadowoli; **będą pracować jak woły**, bez możliwości spełnienia, bez nagrody*. (GWB)

*Може би перфекционистите са именно от такива необичани, никога никакъв резултат не ги задоволява, **работят като луди**, без да могат да се осъществят, без награда*. (ММБ)

I prasowanie ***idzie*** *jej* ***jak po maśle****, ciach ciach, szu, szu, Sabina podśpiewuje, spryskując wodą koszule doktora.* (GWB)

Гладенето също ***върви като по вода****, хоп, хоп, шш, шш, Сабина си тананика и пръска с вода коравите якички на доктора.* (ММБ)

Ateny ***znał jak wnętrze swojej kieszeni****.* (В)

Познаваше *Атина* ***като петте си пръста****.* (Б)

Wszyscy, którzy do tej pory nie tańczyli, ***zerwali się z miejsc jak oparzeni*** *i ruszyli na parkiet.* (PSPKU)

Всички, които до този момент не танцуваха, ***скочиха като ужилени*** *и хукнаха към дансинга.* (КПКМ)

Że istnieje coś prawdziwego, jedynego, niepowtarzalnego, doskonałego w swojej jedyności. I coś bardziej rozmazanego, odbitego, jak każde odbicie – nieciągłego, pełnego niedoróbek, załamań światła, a więc fałszywego, ***woda po kisielu****.* (DDDN)

За това, че съществува нещо истинско, единствено, неповторимо, съвършено в своята уникалност. И друго, по-размито, изкопирано и като всяко копие – нетрайно, пълно с недостатъци, пречупвания на светлината, а следователно фалшиво, ***слаба ракия****.* (ДДДН)

Z emocji ***płonęła jak cyklamen*** (GWB)

От вълнение ***аленееше като роза****.* (ММБ)

A ona, ta wysoka, ***wyprostowana jak drut kobieta****, podchodzi do niego tak blisko, że czuje antyseptyczny zapach jej swetra.* (В)

А тя, тази висока и ***изправена като глътнала бастун жена****, идва толкова близко до него, че той усеща антисептичния мирис на пуловера ѝ.* (Б)

Чрез тази техника са преведени и фразеологизми като: *przepaść jak kamień w wodę* (*потъна вдън земя*), *na pełnych obrotach* (*с пълна пара*), *czerwony jak burak* (*червен като домат*), *biały jak ściana* (*бял като платно*), *ludowe bajki* (*бабини деветини*), *z głowy* (*по памет*) и др.

4.1.4. В редки случаи се прилага **контекстуален фразеологичен превод**, срв. *Uratować boga?* ***Z motyką na słońce*** (AIGŚ). *Да спаси божество?* ***Голяма е тази лъжица*** (АИГС). Употребеният в полския текст израз *z motyką na słońce* е съкратен вариант на фразите *porywać się/porwać się z motyką na słońce* или *iść z motyką na słońce*, чието значение се определя като ‘някой се заема със задачи, които надхвърлят неговите сили или са невъзможни за изпълнение’ (WSJP). Тези фрази нямат точно съответствие в преводния език. Значението им се покрива, но само частично, с това на българския фразеологизъм *не е лъжица за моята уста*, означаващ ‘не е нещо, което мога да извърша, което е по силите или способностите ми, не съм годен или подходящ за нещо’ (RBE online). За да предаде по подходящ начин смисъла и изразителността на полската фраза, преводачът трансформира

формата на утвърдения израз *не е лъжица за моята уста* и конструира фразеологичен оказионализъм. Макар че образната основа на това контекстуално съответствие е различна от тази на полския израз, приложената преводаческа техника позволява, от една страна, да се предаде, макар и частично, значението на фразата от оригинала, а от друга, да се запазят стилистичните конотации, като се придаде разговорност на преводния текст.

Пример за контекстуален фразеологичен превод откриваме и в изречението: *Rzecz dotyczyła Glicerii, a może jakiejś narzeczonej wuja, jednej jedynej, która* ***puściła*** *go* ***kantem*** *i wyszła za kogoś innego* (E). *Отнасяше се за Глицерия или пък за някоя изгора на чичото, единствената, която го* ***е хвърлила под миндера*** *и е пристанала на друг* (E). Полският фразеологизъм *puszczać/puścić kogoś kantem* е с разговорен характер и означава ‘някой изоставя човек, с когото е бил емоционално свързан, или по друг начин предава доверието му’ (WSJP). Използваният като негово съответствие в преводния текст израз *хвърлям/хвърля под миндера* е резултат от оказионална структурна и смислова трансформация на разговорния фразеологизъм *оставям/оставя нещо под миндера* ‘изоставям, забравям (някаква работа, решение, идея и под.)’. Въпреки общата сема ‘изоставяне’ полският и българският израз не съвпадат по значение и не са системни междуезикови еквиваленти или аналози.

Сходен е случаят също със следните фрази, в които съответните полски и български фразеологизми не съвпадат по семантика и не са еквивалентни на междусистемно равнище:

Ludzie w milczeniu ***odwrócili wzrok*** *od żołnierzy*. (GWB)

Хората мълчаливо ***обърнаха гръб*** *на войниците*. (ММБ)

Matoga zaś ***jak ognia*** *stara się* ***unikać*** *nazywania mnie po imieniu*. (PSPKU)

Матога ***за нищо на света*** *не ще да ми каже името*. (КПКМ)

4.2. Нефразеологичен превод

4.2.1. В анализирания материал в 18% от случаите се среща **лексикален превод** на полските фразеологични единици:

To spotkanie z jej prawie nagim, starym ciałem, z jej stopami, mokrymi włosami zupełnie ***zbiło*** *go* ***z pantałyku***. (B)

Тази среща с почти голото старо тяло, с тези стъпала и мократа коса напълно го ***объркa***. (Б)

Szybko okazało się też, że wspomniany mecenas po śmierci swej chorej żony ***stracił serce do*** *Gorbersdorfu*. (E)

Също така бързо станало ясно, че въпросният меценат след смъртта на съпругата си бързо ***разлюбил*** *Гьорберсдорф*. (E)

*Najstarsze teksty ludzkości rozproszyły się po kuli ziemskiej, **dały nogę** z piasków pustyni, w których je znajdowano*. (CzN)

*Най-старите текстове на човечеството са разпръснати из земното кълбо, **избягали са** от пустинните пясъци, от които са извадени*. (ЧР)

*Masuje przeguby, w podartej brudnej koszuli patrzy **spod oka**, jakby go obudzili, wyrwali z najgłębszego snu*. (AIGŚ)

*Разтрива ставите си, гледа **косо**, облечен с прокъсана мърлява риза, сякаш са го събудили, изтръгнали са го от най-дълбокия му сън*. (АИГС)

*Uśmiecha się tajemniczo i **robi** do mnie **oko**.* (Sz)

*Той се усмихва тайнствено и ми **намига**.* (Г)

*W ten sposób fizyczne ciało fizyka **puściło** do mnie **oko**.* (B)

*Така физическото тяло на физика ми **намигна**.* (Б)

*Zwierzęta nigdy **nie wchodziły sobie w drogę**.* (PICz)

*Животните никога **не си пречеха**.* (ПДВ 2021)

*Inni, ci **mocniej stojący na ziemi**, twierdzą, że ewolucja promuje dziś formy ulotne, które zasiedlają świat chwilowo, lecz za to zyskują wszechobecność.* (B)

*Други, **по-приземени**, твърдят, че еволюцията предпочита вече мимолетните форми, които се настаняват в света временно, но пък стават вездесъщи.* (Б)

*Pojęcie syndromu **jak ulał** pasuje do psychologii podróżnej*. (B)

*Идеята за синдрома пасва **безпогрешно** на пътешественическата психология*. (Б)

*No i mauretańska attyka, architektoniczna koronka zdobiąca atłasowe brzegi nieba, **zapierająca dech w piersiach**, nieprawdopodobna w tym dzikim górskim krajobrazie.* (GWB)

*И мавританската атика, разбира се, архитектурната корона върху лазурното небе, **смайваща** в този див планински пейзаж.* (ММБ)

***Rzuciło ci się na mózg**.* (GWB)

*Ти съвсем **се побърка**.* (ММБ)

*...jednakże bał się wyrzutów sumienia – **wpadła mu w słowo** Anne-Marie.* (GWB)

*...но съвестта не му давала мира – **включи се** Ан-Мари.* (ММБ)

*Trudno obecnie znaleźć przedmiot, który od razu **wpada w oko**.* (OB)

*В днешно време трудно се намира нещо, което веднага **да ти хареса**.* (ЧудР)

Чрез тази техника са преведени също следните фразеологизми: *chłonąć wzrokiem* (*съзерцавам*), *wiercić komuś dziurę w brzuchu* (*притисна*), *omieść kogoś spojrzeniem* (*огледам*), *być na nogach* (*станал съм*), *postawić kogoś na nogi* (*ободря*), *suchy jak wiór* (*съсухрен*), *prosto z mostu* (*направо*) и др. Към лексикален превод се прибягва и в случаи, когато за полската фразеологична единица съществуват фразеологични съответствия (еквиваленти или аналози) в системата на българския език. Така например *wpadać/wpaść (komuś) w oko* е преведено с *харесва ми/хареса ми* вместо с еквивалента нещо *хваща/хване окото (на някого)*; *rzucać/rzucić spojrzenie* – преведено с *погледна, огледам* вместо *с хвърлям/хвърля поглед*; *odnosić/odnieść wrażenie* – преведено с *мисля си, струва ми се* вместо с *оставам/остана с впечатлението*.

В зависимост от контекста значението на една и съща фразеологична единица може да бъде предадено чрез различни лексикални съответствия. Така например в анализираните преводни текстове устойчивото съчетание *na dobre* в различни случаи се превежда с помощта на наречията *съвсем, завинаги, трайно*, *окончателно*, *изцяло*, *докрай*, *добре*, *дълбоко*; *bez końca – с безкрайно*, *непрестанно* и др.

Лексикалният превод на фразеологични единици често е свързан със загуби в стилистиката и експресията на преводния текст:

Tak, wszystko ***idzie jak z płatka***. (В)	*Да, всичко* ***се получава***. (Б)
Puszczam farbę *tylko wtedy, gdy muszę zdobyć czyjąś datę i miejsce urodzenia, tak jak to było z Komendantem*. (PSPKU)	***Издавам се*** *само когато трябва да се сдобия с нечия дата и място ни раждане, както беше с Коменданта*. (КПКМ)

В някои случаи тези загуби биват компенсирани до известна степен чрез превод със стилистично маркирани лексеми:

…buty pasowały ***jak ulał***. (Е)	*…обувките* ***му заспаха***. (Е)
Wszyscy dyskretnie ***omietli spojrzeniem*** *przybysza*. (GWB)	*Всички дискретно* ***озяпаха*** *пришълеца*. (ММБ)

4.2.2. Към **описателен превод** в разглежданите текстове се прибягва сравнително по-рядко (в 9% от случаите). При тази техника значението на превежданата фразеологична единица се предава с нефразеологични средства (чрез свободно словосъчетание, парафраза или друга описателна конструкция):

Było cicho jak makiem zasiał. (PSPKU)

Цареше абсолютна тишина. (КПКМ)

Kawałek białej chrząstki będzie odtąd podlegał naszym prawom, ***weźmiemy go w obroty***. (В)

Парчето бял хрущял от сега нататък ще се подчинява на нашите закони, ***ще го впрегнем в работа***. (Б)

Czasem rozmawiają o kolorach przędzy, a czasem Ida ***ma na końcu języka*** *coś zupełnie innego, ale wie, że ojciec ma swoją teorię na temat życia i nie warto z nią dyskutować.* (ОН)

Понякога си говорят за цветовете на преждата, а понякога Ида ***аха да каже*** *нещо друго, но знае, че баща ѝ си има своя теория за живота и не си струва да спори с него*. (ПИ)

Mieli wrażenie, że chrześcijański bóg bardziej sprzyja swoim wyznawcom, jest, powiedzmy to szczerze, bardziej skuteczny, i łatwiej przy nim się wzbogacić i ***stanąć na nogi***. (В)

Струвало им се, че християнският Бог е по-полезен за последователите си, тоест, да бъдем честни, като християни по-лесно ***биха*** *забогатели и изобщо* ***уредили живота си***. (Б)

Kątem oka *widziałam, ile ruchu jest w moim domu.* (PSPKU)

С периферното си зрение *виждах колко движение има в къщата.* (КПКМ)

Wydawało mi się, że jestem niespokojną duszą, że mam ***słomiany zapał***. (ОВ)

Струваше ми се, че имам неспокойна душа, ***бързо се паля и бързо угасвам***. (ЧудР)

– Zanim przyjadą, on całkowicie stężeje – powiedział Matoga tonem, którego szczególnie u niego nie lubiłam: ***jakby zjadł wszystkie rozumy***. (PSPKU)

– Докато дойдат, съвсем ще се вкочани – каза Матога с тон, който тъкмо у него не обичах: ***на многознайко***. (КПКМ)

Patrzyłyśmy, zafascynowane, na tę gibką dziewczynę o połyskliwych ramionach i udach, która ***kładła trupem*** *uzbrojonych po zęby żołnierzy.* (В)

Гледахме омаяни тази гъвкава девойка с лъскави ръце и бедра, която ***убиваше със замах*** *въоръжените до зъби войници.* (Б)

*Nie są wcale straszne, nie jest to żaden biblijny potop, nie dzieją się w nich **dantejskie sceny**.* (В)	*Изобщо не са страшни, никакъв библейски потоп, нито някакви **адски сцени**.* (Б)

И тук в някои случаи е предпочетен нефразеологичен превод, независимо от това, че в системата на българския език съществува еквивалент или аналог на съответния полски фразеологизъм (срв. *stanąć na nogi* и *стъпя на краката си, na końcu języka* и *на върха на езика, kątem oka* и *с крайчеца на окото си*).

4.2.3. По-рядко (в 6% от анализираните случаи) се прилага **буквален превод**. В литературата по теория на превода терминът буквален превод често се използва синонимно с термина калкиране, но някои учени изтъкват необходимостта от тяхното разграничаване. Най-общо казано, калкирането може да се определи като съзнателен, функционално мотивиран похват, при който преводачът разпознава цялостния смисъл на изходната единица и го предава в целевия език, възпроизвеждайки структурния модел на единицата от оригиналния текст, докато буквалният превод е механично покомпонентно пренасяне на модела, което не отчита цялостния смисъл и комуникативната функция на изходната единица, затова в повечето случаи се оценява като преводаческа грешка или недостатък (Vinay, Darbelnet 1958; Florin, Vlahov 1980; Komissarov 1990 и др.).

В анализираните текстове се наблюдават случаи, при които формата на полската фразеологична единица се възпроизвежда точно (пословно) на български език, при което обаче устойчивостта на фразата, идиоматичната семантика, а често и стилистичната изразителност се губят:

*Wszyscy wiedzieli, że Prezes jest niezłym hulaką i ma **sarmacką fantazję**, niebezpieczną dla siebie i innych*. (PSPKU)	*Всички знаеха, че Председателя е прочут гуляйджия и има **сарматска фантазия**, опасна и за него, и за околните*. (КПКМ)
*Ukleja na pewno to czuł, a ponieważ był **hojny jak sam diabeł**, zrobił Izydorowi prezent – podarował mu zdjęcia Ruty*. (PICz)	*Уклея навярно усещаше това и понеже беше **щедър като самия дявол**, направи подарък на Изидор – подари му снимките на Рута*. (ПДВ 2008; ПДВ 2021)
*Nie powiedział nic nikomu, to miała być niespodzianka. A potem sam o tym zapomniał, **wpadając jak śliwka w kompot** w jesienne polowania, zimowe bale, wiosenne majówki*. (DDDN)	*Не казал никому нищо, трябвало да бъде изненада. А после сам забравил за стореното, **шльопнал като слива в компот** в есенното ходене на лов, зимните балове, пролетните излети*. (ДДДН)

Употребеният в първия от приведените примери идиоматизиран израз *sarmacka fantazja* се отнася към етнокултурно маркираната безеквивалентна фразеология. Той насочва към отрицателни качества като безразсъдност и жестокост[7], характерни за смятаните за потомци на древните сарматски племена представители на полската шляхта от края на XVI до края на XVIII век. В българския превод е предадено буквалното, а не преосмисленото значение на израза. В бележка под линия преводачът привежда пояснение към прилагателното *сарматски*, съотнасяйки го с етнонима *сармати*: „Общородово наименование на войнствени евроазиатски племена, подобни на скитите. Някои сарматски черти по-късно са използвани в полската история от XVI до XVIII век“ (КПКМ: 184). Това пояснение обаче не представя тълкуване на фразеологизма и трудно би помогнало на българския реципиент да вникне докрай в семантиката на фразата, тъй като приложената техника на калкиране актуализира преките значения на нейните лексикални компоненти и без съответните исторически и културни фонови знания смисълът ѝ не може да бъде декодиран. Буквалният превод на безеквивалентна фразеологична единица би бил подходящо преводаческо решение само ако води до комуникативно адекватен резултат в преводния текст, което в разглежданията случай не е постигнато.

Във втория пример устойчивият израз *jak sam diabeł* е във функцията на интензификатор и изразява значението ‘много, в голяма степен’. Негово смислово съответствие в българския език е наречието *дяволски* (в преносното му значение). Вместо лексикален превод обаче преводачът е предпочел техниката на буквалния превод, в резултат на което в българския текст са привнесени допълнителни конотации, отсъстващи в изходния текст.

В някои случаи буквалният превод се дължи на преводаческа грешка, както е в следния откъс, където интерференцията на изходния език (срв. *рамо в рамо* вместо *рамо до рамо*) е очевидна:

*...pan August zwolnił na tyle, żeby iść z Wojniczem **ramię w ramię**, puszczając Siwego Lwa przodem*. (E)	*...Август забави ход дотолкова, че двамата с Войнич тръгнаха **рамо в рамо**, пускайки Сивия лъв напред*. (E)

[7] „Сарматската фантазия обикновено означава безразсъдност и жестокост“ (Kobus 2015: 280).

Буквалният превод на фразеологизми е свързан с неизбежни семантични, а често и стилистични загуби в преводния текст, както и с възможни преводачески грешки. Сравнението между следните примери от публикуваните с дистанция от 13 години два преводни варианта на романа „Правек и други времена“ ясно показва, че замяната на буквалния превод с други техники (в конкретните случаи – с фразеологичен, лексикален или нулев превод) значително подобрява стилистиката и смисловата издържаност на преводния текст:

Teraz Florentynka była już stara i wszystkie przeżycia ***miała za sobą***. (PICz)	*Сега Флорентинка беше вече стара и всички преживявания* ***бяха зад нея***. (ПДВ 2008)	*Сега Флорентинка беше вече стара и всички прежи вявания* ***бяха зад гърба ѝ***. (ПДВ 2021)
Potem przyszedł po niego strażnik i ***bez słowa*** *otworzył przed nim drzwi*. (PICz)	*После при него дойде пазач и* ***без дума*** *му отвори вратата*. (ПДВ 2008)	*После при него дойде пазач и* ***мълчаливо*** *му отвори вратата.* (ПДВ 2021)
Bez słowa *podała mu druczek na list polecony*. (PICz)	***Без дума*** *му подаде формуляра за препоръчано писмо*. (ПДВ 2008)	***Безмълвно*** *му подаде формуляра за препоръчано писмо.* (ПДВ 2021)
Zakonnik wstał i przerwał Izydorowi ***w pół słowa***. (PICz)	*Монахът стана и прекъсна Изидор* ***на половината думи***. (ПДВ 2008)	*Монахът стана и прекъсна Изидор.* (ПДВ 2021)

4.2.4. Контекстуален нефразеологичен превод се среща спорадично:

Musiało to wyglądać zabawnie, tak, ***śmiałam się pod nosem****, bo wydało mi się, że przepycham przez drzwi wielkie, żelazne, nieruchawe zwierzę, na dodatek objuczone bagażem.* (OH)	*Ще да е изглеждало комично, да,* ***смях си се сама****, защото ми се стори, че препъхвам през вратата голямо желязно тромаво животно, на това отгоре натоварено с багаж.* (ПИ)

Тук значението, изразявано от избраното лексикално преводно съответствие, не съвпада с това на полския фразеологичен израз *śmiać się pod nosem*, който е вариация на фразеологизма *uśmiechać się pod nosem* и означава ‘смея се сдържано, дискретно, така, че другите да не забележат, често като израз на самодоволство, ирония или скрито забавление’.

4.2.5. Техниката **нулев превод** се отбелязва в 7% от разглежданите случаи. В следните примери преводът на употребените в полския текст фразеологизми е пропуснат:

*To nie było śledzenie. To za **wielkie słowo** – po prostu poznała rozkład dnia śpiewaczki.* (GWB)	*Това не беше следене. Не, просто тази гоpе се запозна с дневното разписание на певицата.* (ММБ)
*Miał pod spodem marną kurtkę, która **wisiała na nim jak na kołku**, a buty, mimo że suszyliśmy je na kaloryferze, wcale nie wyschły.* (PSPKU)	*Беше леко облечен и обущата му бяха още мокри, макар че ги сушихме на радиатора.* (КПКМ)
*Poczułam, że mój strach **znika jak dym**.* (GWB)	*Усетих, че моят страх изчезва.* (ММБ)
*Gdy w marcu zaczynało się już robić ciepło – niektóre dni były prawie wiosenne – szeroko otwierała okno, wtedy słychać było, że nawet podśpiewuje **pod nosem**.* (GWB)	*Когато през март се постопли – някои дни бяха направо пролетни – отваряше широко прозореца, тогава се чуваше, че дори си тананика.* (ММБ)
*...idą obydwie raźnym krokiem, jakby spieszyły się do jakiegoś celu, który – jeśli nie będą zbyt szybkie – umknie im na zawsze, **bez słowa**.* (В)	*...двете тръгват бодро, сякаш към някаква цел, която, ако не побързат, ще им избяга завинаги.* (Б)
*Zdaje się, że nie pozostaje nic innego, jak nauczyć się **bez końca** wybierać.* (В)	*И май не ни остава нищо друго, освен да се научим да избираме.* (Б)
*Młodsza przyglądała im się **spod oka**, ale zachłannie.* (GWB)	*Младата току ги поглеждаше, но завистливо.* (ММБ)
*Zamieć rozpętała się **na dobre** i Ruta weszła w nią od początku do końca.* (PICz)	*Виелицата се развилня и Рута влезе в нея от началото до края.* (ПДВ 2021)

5. КОМЕНТАР И ОБОБЩЕНИЕ НА НАБЛЮДЕНИЯТА

Както се вижда от направения преглед, в анализираните текстове предпочитаната преводаческа техника по отношение на фразеологията е фразеологичният превод, приложен в 60% от случаите (вж. фигура 2). При това преобладаващ дял има преводът с пълен фразеологичен еквивалент (25%) или с фразеологичен аналог (20%). При нефразеологичния превод най-широко е застъпена техниката на заместване с лексикална единица (18%), по-рядко се прибягва до описателен, буквален или нулев превод. С най-ограничено приложение е контекстуалният (фразеологичен или нефразеологичен) превод.[8]

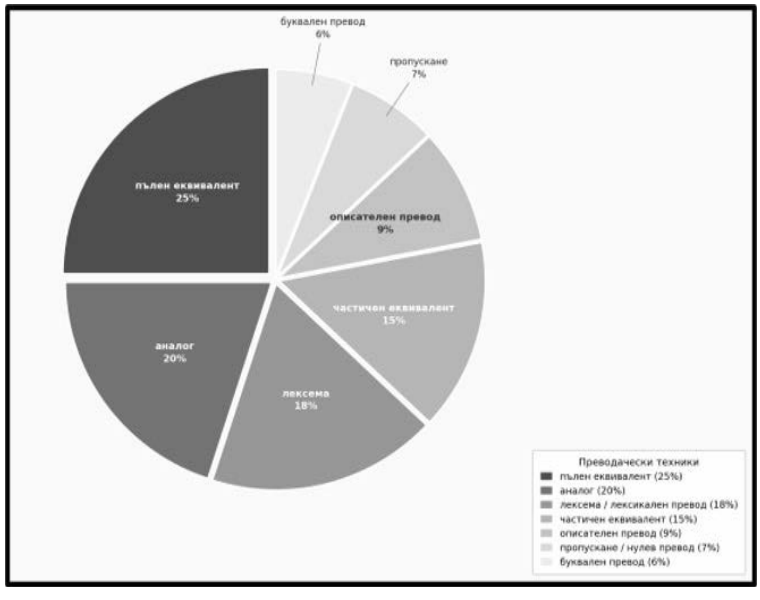

Фигура 2. Процентен дял на прилаганите техники при превода на фразеология в анализираните текстове

[8] Поради незначителния брой на случаите, при които са приложени тези две преводачески техники, те не са взети предвид при изчисляването на представените във фигура 2 процентни дялове. Не са отчетени също и примерите с правописни и други грешки като превеждането на *bez końca* с *без край* вместо с наречието *безкрай*; на *przyjść komuś do głowy* с *дойде ми наум* вместо *дойде ми на ум* и др.

Установеният висок дял на фразеологичния превод е показателен за стремежа на преводачите да запазят образния и стилистичния потенциал на фразеологичните единици от изходния текст. Техниките на фразеологичния превод позволяват съвместяването на различни преводачески стратегии и адекватното предаване в преводния текст както на смисловото съдържание, така и на формалните и стилистичните особености на полския оригинал. Прилагането на тези техники е улеснено от съществуването на междуезикова еквивалентност при немалка част от единиците във фразеологичния фонд на двата езика, предпоставка за което са близкородствената връзка между полския и българския език, общият европейски контекст на развитието на двете етнокултури, както и наличието на сходства в светогледа и ценностните ориентации на двата народа.

Техниките на нефразеологичния превод обикновено са свързани със смислови и стилистични загуби в преводния текст. Прави впечатление, че към нефразеологичен превод нерядко се прибягва дори когато в системата на българския език присъстват фразеологични еквиваленти или аналози на превеждания полски израз. При това сравнително ограничено се прилагат механизми за компенсация, например чрез включване на фразеологична единица на друго място в преводния текст (при отсъствие на такава в оригинала). Такъв механизъм е приложен в следния откъс: *Ona była szczupła, a nawet więcej niż szczupła – była* ***chuda jak patyk*** *i jakaś wysuszona* (GWB). *Тя беше слаба като клечка, нещо повече –* ***мършава*** *и някак изсушена* (ММБ). Тук нефразеологичният превод (с помощта на лексемата *мършава*) на полското устойчиво сравнение *chuda jak patyk* е компенсиран чрез стратегия на заместване[9] – добавяне на еквивалентната на това сравнение българска единица *слаба като клечка* в предходната част на текста, където в оригинала липсва фразеологизъм.

Коментирайки проблемите при превода на фразеология в широка съпоставителна перспектива, Вернер Колер подчертава, че трябва да се цели постигане на функционална еквивалентност не само на равнище отделна фразеологична единица, а и на ниво текст като цяло (Koller 2007: 608). Това е особено важно при случаите на компенсиращи преводачески решения от рода на разгледаното по-горе. По-системното прилагане на подобни компенсаторни стратегии би могло да повиши равнището на фразеологична наситеност на преводния текст и да го доближи в стилистично отношение до оригинала.

Наблюдението, че нефразеологичният превод нерядко се предпочита дори при наличие на системни фразеологични междуезикови еквиваленти, поставя въпроса за „деидиоматизацията“ като скрита нагласа при отделни преводачи. Разглеждайки фразеологичния превод в прагматична перспектива, Мона Бей-

[9] За стратегията на заместване вж. подробно Baker 1992: 78.

кър подчертава, че изборът между фразеологична и нефразеологична техника зависи не само от съществуването или отсъствието на системен еквивалент, но и от функционалния регистър на текста, от жанра и от комуникативните очаквания на целевата аудитория (Baker 1992: 68 – 72). Андрю Честърман пък, разграничавайки прагматичните стратегии на превода от семантичните и синтактичните, посочва, че изборът на стратегия отразява подсъзнателни норми на „приемливост“ в целевата лингвокултура (Chesterman 1997: 94 – 98). Именно такова взаимодействие между системни и прагматични фактори може да се търси и в анализирания от нас материал: когнитивно-прагматичната „четимост“ на превода понякога надделява над стремежа към фразеологична еквивалентност дори когато тя е постижима. От друга страна, без съмнение, играе роля и индивидуалният стил на отделния преводач.

Сравнението на преводите на един и същ преводач от различни периоди (като двата превода на романа „Правек и други времена“ от 2008 и 2021 г.) разкрива определена еволюция в преводаческите предпочитания при работата с фразеология. Преводът от 2021 г. показва значително по-последователно избиране на фразеологични еквиваленти или на стилистично маркирани лексикални единици за сметка на приложения в по-ранния превод буквален превод – тенденция, която е в съответствие със съвременните изисквания на транслатологията за функционална адекватност на преводния текст. По думите на Моника Сулковска, чиито изследвания в областта на „фразеотранслацията“ предлагат систематична теоретична рамка за описание на подобни явления (Sułkowska 2020; Sułkowska 2021; Sułkowska 2024), еволюцията в преводаческата компетентност по отношение на фразеологията е тясно свързана с нарастващото осъзнаване на функционалния и прагматичния потенциал на фразеологичните единици в текста.

Проведените от нас наблюдения показват, че етнокултурната специфика в повечето случаи не е пречка да се намери подходящо преводно (фразеологично или нефразеологично) съответствие на фразеологичните единици от оригиналното произведение, срв.: *woda po kisielu* (преведено със *слаба ракия*), *bajki ludowe* (*бабини деветини*), *zbić kogoś z pantałyku* (*оборкам някого*), въпреки че понякога се стига до семантични или стилистични загуби в преводния текст. Преводът на някои безеквивалентни фразеологизми обаче (като *sarmacka fantazja*) поражда трудности, които невинаги биват преодолявани успешно въпреки прибягването до техниките на метапревод.

Затруднения при превода може да породят и някои авторски трансформации на фразеологизми. По наблюденията на Ян Згжива, който проучва афористиката в произведенията на О. Токарчук, модификацията на фразеологични единици (въпреки че се среща спорадично) е важно стилистично средство в прозата на писателката (Zgrzywa 2016: 160). Фразеологичните трансформации нерядко са

свързани със словесна игра, а в такива случаи, както посочва Кристина Писаркова, по правило рискът за преводача е двукратно по-голям от този на автора. „Той [авторът] поема риска от недоразумения, като използва нова метафора и други нови игри със собствения си етнически език и своята аудитория. […] Залогът в играта на преводача е възможността да играе с два езика. Възможността за двусмислие се крие във всеки естествен език, в неговите думи, форми и текстове“, изтъква изследователката (Pisarkowa 1998: 8 – 9). Словесна игра е налице например в следния откъс: *Starsza pani nadawała ton w rozmowie. Wydawało się, że trzyma ich wszystkich w garści jak plik serwetek* (GWB). *Възрастната дама даваше тона на разговорите. Изглежда държеше всички присъстващи в ръка като плик салфетки* (ММБ). Тук едновременно с фразеологичната семантика на израза *trzymać w garści* (‘имам власт над някого’) е актуализирано (чрез сравнението *jak plik serwetek* – като *плик салфетки*) и буквалното значение (‘държа нещо в ръка’). При превода образът е запазен, но залегналият в основата на обигравването на фразеологизма сблъсък между конкретната и идиоматичната семантика може да не бъде доловен от българския реципиент, тъй като фразеологична единица *държа някого в ръка* съществува, но в съвременния език тя не е активна (за разлика от *държа някого в ръцете си*), както показва приписаният ѝ в тълковния *Речник на българския език* стилистичен квалификатор „остаряло“ (https://ibl.bas.bg/rbe).

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Олга Токарчук е един от най-ярките творци, задаващи облика на съвременната полска проза. Езикът на нейните произведения е подчертано сетивен, образен и въздействащ, а стилът им е наситен с метафори и асоциации. Употребата на фразеологични единици и играта с фразеологията са едно от важните (макар и не първостепенни) стилообразуващи средства в прозата на писателката.

Въз основа на езиков материал от част от творбите на О. Токарчук и техните български преводи тук очертахме основните стратегии и техники, прилагани при превеждането на фразеология, както и някои трудности, които невинаги биват успешно преодолявани от преводачите. За успеха на преводаческите решения ключово значение има стремежът към предаване както на смисловото съдържание, така и на образността, експресията и емоционалния заряд на фразеологичните единици от изходния текст. Преводът на фразеология е творчески процес, в който компетентността на преводача се измерва чрез умението да се балансира между езиковите и културните различия, като същевременно се съхраняват стилистиката и въздействието на оригиналното художествено произведение.

Благодарности: Публикацията е част от изпълнението на проект IC-PL/18/2026-2027, финансиран по грантовата схема между Българската академия на науките и Полската академия на науките.

Източници / Sources

AIGŚ: Tokarczuk, O. *Anna In w grobowcach świata.* Kraków: Wydawnictwo Znak, 2006.
B: Tokarczuk, O. *Bieguni*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007.
CzN: Tokarczuk, O. *Czuły narrator*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2020.
DDDN: Tokarczuk, O. *Dom dzienny, dom nocny*. Wałbrzych: Wydawnictwo Ruta, 1998.
E: Tokarczuk, O. *Empuzjon*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2022.
GWB: Tokarczuk, O. *Gra na wielu bębenkach*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007.
OB: Tokarczuk, O. *Opowiadania bizarne*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2018.
OH: Tokarczuk, O. *Ostatnie historie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2004.
PICz: Tokarczuk, O. *Prawiek i inne czasy*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2020.
PSPKU: Tokarczuk, O. *Prowadź swój pług przez kości umarłych*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2009.
Sz: Tokarczuk, O. *Szafa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2020.

АИГС: Tokarczuk, O. *Anna In v grobnitsite na sveta*. Prevod Krum Krumov. Sofia: ICU, 2023. (Токарчук, О. *Анна Ин в гробниците на света*. Превод Крум Крумов. София: ICU, 2023.)
Б: Tokarczuk, O. *Beguni*. Prevod Silvia Borisova. Sofia: ICU, 2019. (Токарчук, О. *Бегуни*. Превод Силвия Борисова. София: ICU, 2019.)
Г: Tokarczuk, O. *Garderobat*. Prevod Krum Krumov. Sofia: ICU, 2022. (Токарчук, О. *Гардеробът*. Превод Крум Крумов. София: ICU, 2022.)
ДДДН: Tokarczuk, O. *Dom dneven, dom noshten*. Prevod Hristina Simeonova. Sofia: ICU, 2022. (Токарчук, О. *Дом дневен, дом нощен*. Превод Христина Симеонова. София: ICU, 2022.)
Е: Tokarczuk, O. *Empuzion*. Prevod Krum Krumov. Sofia: ICU, 2023. (Токарчук, О. *Емпузион*. Превод Крум Крумов. София: ICU, 2023.)
КПКМ: Tokarczuk, O. *Karay pluga si prez kostite na martvite*. 2. izd. Prevod Silvia Borisova. Sofia: ICU, 2020. (Токарчук, О. *Карай плуга си през костите на мъртвите*. 2. изд. Превод Силвия Борисова. София: ICU, 2020.)
ММБ: Tokarchuk, O. *Muzika ot mnogo barabani*. Prevod Silvia Borisova. Sofia: Vesela Lyutskanova, 2006. (Токарчук, О. *Музика от много барабани*. Превод Силвия Борисова. София: Весела Люцканова, 2006.)
ПДВ 2008: Tokarczuk, O. *Pravek i drugi vremena*. Prevod Georgi Krastev. Sofia: Altera, 2008. (Токарчук, О. *Правек и други времена*. Превод Георги Кръстев. София: Алтера, 2008.)

ПДВ 2021: Tokarczuk, O. *Pravek i drugi vremena*. Prevod Georgi Krastev. Sofia: ICU, 2021. (Токарчук, О. *Правек и други времена*. Превод Георги Кръстев. София: ICU, 2021.)

ПИ: Tokarczuk, O. *Posledni istorii*. Prevod Mira Kostova. Sofia: ICU, 2024. (Токарчук, О. *Последни истории*. Превод Мира Костова. София: ICU, 2024.)

ЧР: Tokarczuk, O. *Chuvstvitelniyat razkazvach*. Prevod Krum Krumov, Silvia Borisova. Sofia: ICU, 2021. (Токарчук, О. *Чувствителният разказвач*. Превод Крум Крумов, Силвия Борисова. София: ICU, 2021.)

ЧудР: Tokarczuk, O. *Chudati razkazi*. Prevod Silvia Borisova. Sofia: ICU, 2021. (Токарчук, О. *Чудати разкази*. Превод Силвия Борисова. София: ICU, 2021.)

Речници / Dictionaries

RBE online: *Rechnik na balgarskiya ezik*. T. 1 – 16. <https://ibl.bas.bg/rbe/> [15.01.2026]. (**РБЕ онлайн**: *Речник на българския език*. Т. 1 – 16. <https://ibl.bas.bg/rbe/> [15.01.2026].)

SFPWN 2019: *Słownik frazeologiczny PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

WSJP: *Wielki słownik języka polskiego*. Pod redakcją Piotra Żmigrodzkiego. Instytut Języka Polskiego PAN. <www.wsjp.pl/> [15.01.2026].

Литература / References

Alefirenko 2005: Alefirenko, N. F. *Sovremennye problemy nauki o jazyke*. Moskva: Flinta – Nauka. (**Алефиренко 2005**: Алефиренко, Н. Ф. *Современные проблемы науки о языке*. Москва: Флинта – Наука.)

Baker 1992: Baker, M. *In other words: a coursebook on translation*. London and New York: Routledge.

Bonova 2009: Bonova, St. *Frazeologichni edinitsi, svarzani s hristiyanstvoto: balgarsko-polski paraleli*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo "Sv. sv. Kiril i Metodiy". (**Бонова 2009**: Бонова, Ст. *Фразеологични единици, свързани с християнството: българско-полски паралели*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий".)

Burger 2010: Burger, H. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 4., neu bearbeitete Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

Chesterman 1997: Chesterman, A. *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Chlebda 2003: Chlebda, W. *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy.* Wyd. II uzup. Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem.

Dencheva 2009: Dencheva, D. *Frazeologizmite v savremennata balgarska poezia (i prevodat im na polski ezik)*. Disertatsiya. Sofia. (**Денчева 2009**: Денчева, Д. *Фразеологизмите*

в съвременната българска поезия (и преводът им на полски език). Дисертация. София.)

Dobrovol'skij 2011: Dobrovol'skij, D. Cross-linguistic equivalence of idioms: Does it really exist? – In: Pamies, A., D. Dobrovol'skij (Eds.). *Linguo-cultural competence and phraseological motivation*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag, pp. 7 – 24.

Dobrovol'skij, Piirainen 2005: Dobrovol'skij, D., E. Piirainen. *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives*. Amsterdam: Elsevier.

Fleischer 1997: Fleischer, W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2., durchgesehene und ergänzte Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Florin, Vlahov 1980: Florin, S., S. Vlahov. *Neperevodimoe v perevode*. Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija. (**Флорин, Влахов 1980**: Флорин, С., С. Влахов. *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения.)

Gołek-Sepetliewa 2020: Gołek-Sepetliewa, D. Recepcja twórczości Olgi Tokarczuk w Bułgarii. – *Przekłady Literatur Słowiańskich*, № 2, pp. 47 – 58.

Grigorova 2020: Grigorova, M. Głos Olgi Tokarczuk w Bułgarii, czyli jak odnaleźć zgubioną duszę. – *Postscriptum polonistyczne*, № 1(25), pp. 163 – 173.

Jezierska 2014: Jezierska, B. Problem frazeologizmów w przekładzie literackim francusko-polskim. – *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza*, № 21(1), pp. 163 – 178.

Kaldieva-Zaharieva 2005: Kaldieva-Zaharieva, St. *Problemi na sapostavitelnoto izsledvane na bulgarskata i rumanskata frazeologiya*. Sofia: Akademichno izdatelstvo "Marin Drinov". (**Калдиева-Захариева 2005**: Калдиева-Захариева, Ст. *Проблеми на съпоставителното изследване на българската и румънската фразеология*. София: Академично издателство „Марин Дринов".)

Kaldieva-Zaharieva 2013: Kaldieva-Zaharieva, St. *Balgarska frazeologiya*. Sofia: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov". (**Калдиева-Захариева 2013**: Калдиева-Захариева, Ст. *Българска фразеология*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов".)

Kobus 2015: Kobus, A. Sarmatotopie. Formacja sarmacka w twórczości Jacka Komudy. – *Teksty Drugie*, № 1, pp. 273 – 293.

Koller 2007: Koller, W. Probleme der Übersetzung von Phrasemen. – In: Burger, H., D. Dobrovol'skij, P. Kühn, N. R. Norrick (Hgg.). *Phraseologie / Phraseology. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. HSK 28.1. Berlin/New York: de Gruyter, S. 605 – 613.

Komissarov 1990: Komissarov, V. N. *Teorija perevoda*. Moskva: Vysshaja shkola. **(Комиссаров 1990**: Комиссаров, В. Н. *Теория перевода*. Москва: Высшая школа.)

Kyuvlieva-Mishaykova 1986: Kyuvlieva-Mishaykova, V. *Frazeologizmite v balgarskiya ezik.* Sofia: Narodna prosveta. (**Кювлиева-Мишайкова 1986**: Кювлиева-Мишайкова, В. *Фразеологизмите в българския език.* София: Народна просвета.)

Lewicki, Pajdzińska 2001: Lewicki, A. M., A. Pajdzińska. Frazeologia. – In: Bartmiński, J. (Red.). *Współczesny język polski*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, pp. 315 – 333.

Michow 2013: Michow, E. *Studia nad frazeologią somatyczną języka polskiego i bułgarskiego*. Kielce: GlobalTranslator CUiT.

Michow 2014: Michow, E. *Semantyka polskich i bułgarskich frazeologizmów somatycznych motywowana funkcjami części ciała człowieka*. Kielce: GlobalTranslator CUiT.

Miheev, Dobrovol'skij 2006: Miheev, M. Ju., D. O. Dobrovol'skij. Strategii perevoda i ostranenie v hudozhestvennyh tekstah. – In: *Komp'juternaja lingvistika i intellektual'nye tehnologii. Trudy mezhdunarodnoj konferencii «Dialog-2006».* Moskva: RGGU, s. 394 – 398. (**Михеев, Добровольский 2006**: Михеев, М. Ю., Д. О. Добровольский. Стратегии перевода и остранение в художественных текстах. – В: *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии. Труды международной конференции «Диалог-2006».* Москва: РГГУ, с. 394 – 398.)

Newmark 1988: Newmark, P. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall International.

Nord 1997: Nord, C. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Nowakowska 2005: Nowakowska, A. *Świat roślin w polskiej frazeologii*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Pisarkowa 1998: Pisarkowa, K. *Pragmatyka przekładu. Przypadki poetyckie*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.

Pociask 2006: Pociask, J. Tłumaczenie stałych związków frazeologicznych – trudny orzech do zgryzienia. – *Rocznik Przekładoznawczy*, № 2, pp. 209 – 220.

Radenkova 2023: Radenkova, E. *Russkaja obraznaja frazeologija skvoz' prizmu perevoda.* Sofia: Paradigma. (**Раденкова 2023**: Раденкова, Е. *Русская образная фразеология сквозь призму перевода*. София: Парадигма.)

Rodziewicz 2007: Rodziewicz, B. *Frazemy komparatywne z komponentem zoonimicznym w jezyku polskim, rosyjskim i niemieckim*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.

Skorupka 1967: Skorupka, S. *Słownik frazeologiczny języka polskiego.* T. 1. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Skorupka 1969: Skorupka, S. Podstawy klasyfikacji jednostek frazeologicznych. – *Prace Filologiczne*, t. XIX, pp. 219 – 226.

Spasova-Mihaylova, Cholakova, Nicheva 1974: Spasova-Mihaylova, S., Kr. Cholakova, K. Nicheva. *Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik.* T. I. Sofia: BAN. (**Спасова-Михайлова, Чолакова, Ничева 1974**: Спасова-Михайлова, С., Кр. Чолакова, К. Ничева. *Фразеологичен речник на българския език*. Т. I. София: БАН.)

Sułkowska 2020: Sułkowska, M. Frazeologia w przekładzie, czyli kilka uwag o frazeotranslacji. – *Rocznik Przekładoznawczy*, № 15, pp. 253 – 269.

Sułkowska 2021: Sułkowska, M. O międzyjęzykowej ekwiwalencji w kontekście frazeologii kontrastywnej i frazeotranslacji. – *Prace Językoznawcze*, XXIII/4, pp. 5 – 21.

Sułkowska 2024: Sułkowska, M. Klasyfikacja jednostek we frazeologii – współczesna propozycja typologiczna. – *Prace Językoznawcze*, t. 26, pp. 65 – 83.

Szerszunowicz 2013: Szerszunowicz, J. Phraseological Gaps as a Translation Problem. – In: *Intercontinental Dialogue on Phraseology 2: Research on Phraseology across Continents*. Białystok: University of Bialystok Publishing House, pp. 333 – 349.

Szerszunowicz 2016: Szerszunowicz, J. *Lakunarne jednostki wielowyrazowe w perspektywie międzyjęzykowej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Szymanska 2025: Szymanska, K. *Translation Multiples: From Global Culture to Post-Communist Democracy.* Princeton: Princeton University Press.

Szymanska, Trzeciak Huss 2026: Szymanska, K., J. Trzeciak Huss. *The Tender Translator: Olga Tokarczuk Across Languages.* London: Modern Humanities Research Association.

Telija 1996: Telija, V. *Russkaja frazeologija: Semanticheskij, pragmaticheskij i lingvokul'turologicheskij aspekty*. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury. (**Телия 1996**: Телия, В. *Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва: Языки русской культуры.)

Terzieva 2024: Terzieva, T. Specifika perevoda frazeologicheskih edinic (na materiale russkogo i bolgarskogo jazykov). – In: *Problemy kognitivnogo i funkcional'nogo opisanija russkogo i bolgarskogo jazykov.* Kn. 18/1. Shumen: Universitetsko izdatelstvo "Ep. Konstantin Preslavski", pp. 52 – 74. (**Терзиева 2024**: Терзиева, Т. Специфика перевода фразеологических единиц (на материале русского и болгарского языков). – В: *Проблемы когнитивного и функционального описания русского и болгарского языков*. Кн. 18/1. Шумен: Университетско издателство „Еп. Константин Преславски", с. 52 – 74.)

Toury 1995: Toury, G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Vatov 2002: Vatov, V. *Bibliyata v ezika ni: Rechnik na frazeologizmite s bibleyski proizhod*. Veliko Tarnovo: Slovo. (**Вътов 2002**: Вътов, В. *Библията в езика ни: Речник на фразеологизмите с библейски произход*. Велико Търново: Слово.)

Venuti 1995: Venuti, L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.

Vinay, Darbelnet 1958: Vinay, J.-P., J. Darbelnet. *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.

Zgrzywa 2016: Zgrzywa, J. *Aforyzmy w prozie Olgi Tokarczuk*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie Studia Polonistyczne.

Zidarova 2024: Zidarova, V. Klasifikatsiya i variantnost na ustoychivite slovosachetaniya v balgarskiya ezik. – *Lingvistika, interpretatsiya, kontseptsii*, № 1, p. 162 – 178. (**Зидарова 2024**: Зидарова, В. Класификация и вариантност на устойчивите словосъчетания в българския език. – *Лингвистика, интерпретация, концепции*, № 1, с. 162 – 178.)

Диана Благоева
Институт за български език
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, блок 17
1113 София, България
d.blagoeva@ibl.bas.bg
https://orcid.org/0000-0002-2616-2652

Diana Blagoeva
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod Blvd., Bl. 17
1113 Sofia, Bulgaria
d.blagoeva@ibl.bas.bg
https://orcid.org/0000-0002-2616-2652

Йоанна Сатола-Сташковяк
Академия по хуманитарни науки
и икономика в Лодз
ул. „Стерлинг“ 26
90-212 Лодз, Полша
jstaskowiak@ahe.lodz.pl
https://orcid.org/0000-0002-8821-2379

Joanna Satoła-Staśkowiak
University of Humanities
and Economics in Łódź
26 Sterlinga St.
90-212 Łódź, Poland
jstaskowiak@ahe.lodz.pl
https://orcid.org/0000-0002-8821-2379